

Asumistuen ja toimeentulotuen asumismenojen säästöjä 2

Yleistä

Eri vaihtoehtojen vaikutuksia ei voi laskea suoraviivaisesti yhteen. Jos esimerkiksi opiskelijat siirretään erillisen järjestelmän piiriin, yleiseen asumistukeen kohdistuvat muutokset eivät vaikuta heihin, ja yleiseen asumistukeen tehtävät muutokset tuottavat selvästi pienemmät vaikutukset. Nopealla aikataululla tehtyihin arvioihin sisältyy muutoinkin epävarmuutta.

Etenkin rajut leikkaukset Kelan hoitamaan toimeentulotuen asumismenoon lisäisivät hyvinvointialueiden täydentävän toimeentulotuen hakijamääriä merkittävästi. Näistä vaikutuksista on vaikea tehdä numeerisia arvioita, mutta niidenkin haarukointi on työn alla. Pahimmassa tapauksessa laskennallinen säästö siirtyy kokonaisuudessaan hyvinvointialueiden lisäkustannukseksi. Hyvinvointialueilla ei myöskään ole lähtökohtaisesti tarvittavia henkilöresursseja tämän hoitamiseen.

Prio1. Opiskelijoiden palauttaminen takaisin opintotuen asumislisään, siten että kokonaisuus tuo 100 miljoonan euron säästöt. a.) asumislisän trimmaaminen alkuperäistä tasoa korkeammalle.

Opiskelijoiden palauttaminen asumislisän piiriin, erityisesti jos huomioon otettava asumismeno jäisi huomattavasti alhaisemmaksi kuin yleisessä asumistuessa, on myös asuntopoliittisesti haastavaa. Opiskelija-asuntokanta on muuttunut ja joka tapauksessa edullisia opiskelija-asuntoja riittää vain ehkä 1/3:lle kaikista opiskelijoista. Suurin osa opiskelijoista joutuu siis hankkimaan asunnon vapailta markkinoilta. Asumislisä olisi osa opintotukea, ja opiskelija-asuntotilanne ja siihen liittyvät kysymykset tunnetaan paremmin opetus- ja kulttuuriministeriössä.

OKM vastaa tähän.

b.) asumislisän trimmaaminen alkuperäistä tasoa korkeammalle ja että opiskelija saa tukea myös kesäajan. (vähentää tt-tuen käyttöä kesältä)

OKM vastaa tähän.

Prio2. Asumistuen leikkaus kuntaryhmä 3 tasolle kuntaryhmissä 1 ja 2. Siten että kuntaryhmä 4. eli maaseutukunnat, jatkaa nykyisellä tasollaan.

Muutos säästäisi yleisen asumistuen menoja arviolta 122 miljoonaa euroa. Toimeentulotuen tarve lisääntyisi arviolta 9 miljoonaa euroa, eli yhteisvaikutus olisi arviolta 113 miljoonan euron säästö.

Samat luvut toimitettiin jo aiemmin, mutta tietokatkoksen vuoksi syntyi käsitys, että laskelmassa olisi oletettu kuntaryhmän 4 nousevan kuntaryhmä 3:n tasolle. Jos kuntaryhmä 4 nostettaisiin, olisi asumistuen säästö noin 100 miljoonaa euroa.

Vaikutuksia tuensaajan kannalta

Helsingissä huhtikuussa 2023 yleistä asumistukea saavan yksinasuvan henkilön keskimääräinen todellinen asumismeno oli 684,68 €/kk ja enimmäisasumismeno 584 €/kk. Kuntaryhmä III:ssa

enimmäisasumismeno, eli meno, josta asumistuki lasketaan, jos vuokra suurempi, on 447 €. Yksin asuvan, keskimääräisellä vuokralla asuvan esimerkiksi Kelan työttömyysturvalla elävän henkilön asumistuki laskisi siis noin 110 €/kk.

Vastaavasti Helsingissä asuvalla kolmen hengen ruokakunnalla, eli esimerkiksi kahden lapsen yksinhuoltajalla, enimmäisasumismenot laskisivat nykyisestä 1072 €/kk:ssa 828 euroon/kk, jolloin pienituloisen kahden lapsen yksinhuoltajan tuki laskisi noin 195 €/kk.

Prio3. Yleisen asumistuen 300 euron suojaosa muutetaan a) 200 euron b) 150 euron suuruiseksi

Yleisen asumistuen suojaosan muuttaminen 200 euroon toisi ylatista säästöä n. 40 milj. euroa ja totu-menot nousisivat n. 3 milj. euroa. Nettosäästö siis olisi n. 37 milj. euroa.

Jos suojaosa laskettaisiin 150 euroon, niin ylatissa säästettäisiin n. 60 milj. euroa ja totussa kustannukset nousisivat n. 5 milj. euroa. Nettosäästö olisi siis n. 55 milj. euroa.

Muutokset pienentäisivät työtä tekevien asumistuen saajien tuloja. 200 euron suojaosa reilut 30 euroa ja 150 euron suojaosa noin 50 euroa kuussa tyypillisissä tapauksissa.

Suojaosan muutosten työllisyysvaikutuksista on toimitettu VM:n muistio, jota antanee kuvaa myös näiden vaikutuksista.

Prio4. Varallisuusrajan laskeminen asumislisään siten että raja jää 16 000 € tasolle kuten eläkkeensaajan asumistuessa

Täydennetään myöhemmin.

Muuta:

Toimeentulotuen vuokranormin (maksimikorvattavuuden) yhtenäistäminen ja laskeminen kaupunkialueiden keskiarvoon ja maaseutualueen keskiarvoon, kuten kohdan 2. asumistuen kuntien mukaisesti. Kela noudattamaan vuokranormia.

Toimeentulotuen vuokranormien kehittäminen siihen suuntaan, että kunta/kaupunkityyppi voisi ohjata vuokranormia, on kannatettava. Asumismenojen vaihtelu kahden suunnilleen samanlaisen profiilin omaavan alueen välillä ei ole perusteltua. Tätä tulisi edistää tietoon perustuen, jotta voidaan löytää mahdollisimman hyvin toimiva rakenne. Keskiarvoihin pitäytyminen ohjaa kuitenkin tasoja luultavasti liian karkealla tasolla. Vuokranormien ylittämismahdollisuus kuuluu toimeentulotuen luonteeseen tilapäisenä ja viimesijaisena tukimuotona, jonka kategorinen kieltäminen perustoimeentulotuessa aiheuttaisi kustannusten valumista käytännössä hyvinvointialueille sekä tämän lisäksi lisäisi hallinnollisia kustannuksia pysyvästi ja muutosvaiheessa erityisesti. Lisäksi asiakkaan näkökulmasta järjestelmä monimutkaistuisi entisestään, mitä on sosiaaliturvan yleisen kehittämisen näkökulmasta pidetty ongelmallisena.

Todelliset mahdollisuudet saada kohtuullisena pidetyn hintainen vuokra-asunto vaihtelee paikkakuntien lisäksi myös muista syistä. Kun asuntotilanne on hyvä, voidaan asumismenot jo nykyisen järjestelmän mukaisesti helpommin kohtuullistaa vastaamaan rajoja, eikä ylittämisiä niin usein tarvita. Mikäli taas tilanne paikallisesti vaikeutuu (hyvänä esimerkkinä esimerkiksi Uusikaupunki, jossa autotehtaan myötä asumisen tarjonta hyvin lyhyen ajan sisällä vaihteli

merkittävästi), voidaan soveltamisessa ottaa nämäkin huomioon ilman asioiden säätämistä lain tasolla. Muutos todennäköisesti kuitenkin lisäisi hyvinvointialueiden hoitaman täydentävän toimeentulotuen hakijamääriä ja kustannuksia. Tämän vaikutuksen arviointi on hyvin epävarmaa, mutta pahimmillaan tukimenojen säästö voisi jäädä hyvin pieneksi, ja hallinnollisten kulujen kasvu mitätöidä senkin säästön.

Alueellisesti perustellun tason löytämiseksi on jo tehty työtä toimeenpanijoiden kesken ja kehittäminen jatkuu lakisääteisten toimeentulotuen neuvottelukuntien työnä.

Toimeentulotuen vuokranormin ylitys kiellettävä kaikissa tilanteissa. Vuokranormista säädettävä lainsäädännössä tai asetuksessa, jota Kelan on noudatettava. Ylimenevä tilapäinen osuus jää täydentävän toimeentulotuen tehtäväksi hyvinvointialueille.

Kelan käyttämä kuntakohtainen lista kohtuullisena pidettävistä asumismenoista kunnittain sisältää luvut 310 kunnan osalta sekä viidessä eri perhetilanteessa (yhteensä 1550 lukua), joiden määrittäminen tiettyyn tasoon tulisi tehdä lailla eikä asetuksella. Olisi luultavasti perusteltua säätää menettelystä, jolla kyseistä listaa voidaan tarvittaessa päivittää. Perustoimeentulotuki muuttaisi luonnettaan siinä mielessä, ettei se sisältäisi enää keskeiseltä osin mahdollisuutta tapauskohtaiseen arviointiin. Tämä on erityisen merkityksellistä puhuttaessa viimesijaisesta taloudellisesta tuesta. Jos tapauskohtaista arviointia ei tehdä perustoimeentulotuesta päätettäessä, siirtyy harkinta nykyjärjestelmässä sosiaalihuollon vastuulle.

Kustannussäästö perustoimeentulotuen kustannuksiin vastaisi sitä euromäärää, joka nykyisellään hyväksytään ylityksenä perustoimeentulotukea myönnettäessä. Jos toimeentulotuen nykyisellä vuokranormien tasolla ei sallittaisi normin ylityksiä olisi säästö perustoimeentulotuen menoihin arviolta 40 ME, josta kuntien osuus 20 ME ja valtion 20ME.

Taloudellisten vaikutusten arviointia siitä, kuinka moni hakeutuisi esimerkiksi sosiaalihuollon palveluiden ja täydentävän/ehkäisevän toimeentulotuen piiriin on vaikea tehdä tarkasti. Nykyisellään hieman alle puolella toimeentulotuen saajista asumismenot alittavat kohtuullisena pidetyn rajan ja heidän osaltaan tarvetta hakea täydentävää tukea ei olisi. Luultavasti henkilöt, joiden ylitys olisi pieni, eivät myöskään hakeutuisi. Toimeentulotukea saavalle henkilölle muutamien kymppien lisätuki on kuitenkin jo merkittävä, joten muutamaa kymppiä isompien ylitysten osalta valtaosa hakijoista tulisi hakemaan myös sosiaalihuollon täydentävää tukea. Perustoimeentulotukeen kuulumattomien tukitarpeiden osalta tukea jo muutenkin haetaan hyvinvointialueelta. Hyvinvointialueiden etuusmenojen kasvu olisi arvioitava lähes samaksi kuin säästö perustoimeentulotuesta eli + 40 ME

Hyvinvointialueiden mahdollisuudet vastata laajenevasta tehtävästä edellyttäisivät lisähenkilöstöä erityisesti etuuskäsittelijöitä. Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä on jo nykyisellään pulaa, eikä heidän työpanostaan ole järkevä käyttää rutiininomaiseen etuuskäsittelyyn. Hyvinvointialueiden kohtuullisuusharkinta tarpeelliseksi katsottujen asumismenojen osalta ei luultavasti olisi yhtä yhdenmukaista kuin Kelassa ja niiden välillä olisi luultavasti eroja. Se, miksi harkintaa asumismenojen kohtuullisuudesta on parempi tehdä hyvinvointialueen etuuskäsittelyssä kuin Kelan etuuskäsittelyssä, on vaikea perustella. Hyvinvointialueiden sähköisten järjestelmien päivittäminen mittavaan määrään uusia kirjallisia hakemuksia tulisi myös aiheuttamaan lisäkustannuksia.

Työtulojen asumisosaa leikkaavaa vaikutusta vähennetään siten, että suojaosan ylittävistä työtuloista otetaan huomioon 80 prosenttia. Samaa muutosta ei tehdä passiivitulojen (esim. työttömyysturva) osalta.

Ansiotulojen huomioiminen suojaosan ylittävältä osalta 80 prosenttisesti nostaisi ylatin menoja nykyisillä saajilla n. 90 milj. ja totu-menot laskisivat n. 7 milj. euroa. Nettokustannus siis olisi n. 83 milj. euroa. Muutos kuitenkin lisäisi voimakkaasti yleisen asumistuen saajien määrää, sillä tuloraja, jolla asumistukea saisi, nousisi muutoksen myötä. Ilman muita muutoksia tuloraja siirtyisi lähelle 3000 euroon kuukaudessa. Ottaen huomioon uudet saajat, voisi kustannus olla yhteensä erittäin karkeasti arvioiden mittaluokkaa 200 miljoonaa euroa, jopa enemmänkin, mutta kunnollista laskelmaa asiasta ei ole.

Muutos parantaisi työssäkäyvien asumistuen saajien tulotasoa sekä työnteon kannustimia. Työllisyysvaikutus olisi positiivinen, mutta positiivisen työllisyysvaikutuksen aiheuttama julkisen talouden koheneminen olisi todennäköisesti melko pieni verrattuna tukimenojen lisäykseen.

Perusomavastuun laskukaavassa käytettävä tulojen huomioon ottamisen tarkistetaan 50 prosenttiin. Asumistuen taso tarkistetaan 70 prosenttiin hyväksytyjen asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Nämä toimet siis leikkaavat asumistukimenoa.

Perusomavastuun sovitteluprosentin korottaminen 42 %:sta 50 %:iin pienentäisi yleisen asumistuen menoja 66 miljoonaa ja lisäisi toimeentulotukea 10 miljoonaa. Näiden nettovaikutus olisi siis 56 miljoonaa euroa.

Tukiprosentin muuttaminen 80 prosentista 70 prosenttiin puolestaan säästäisi asumistuesta n. 187 milj. euroa ja totu-menot kasvaisivat n. 60 milj. euroa eli nettovaikutus olisi n. -127 milj. euroa. Tässä uusien saajien osuus toimeentulotuesta olisi karkeasti n. 4 milj. euroa.

Enimmäismenoja leikkaamalla vaikutus osuisi vain saajiin, joiden asumismenot ylittävät enimmäismenojen tason. Tukiprosentin muutos leikkaisi tukea kaikilta saajilta.

Todellinen vuokra korvataan kaupunkiseudun keskivuokralla hyväksytyjä asumiskustannuksia määritettäessä.

Täydennetään myöhemmin.

Toimeentulotuen asumismenojen 7 % omavastuu

Muutos tuottaisi Kelan maksamaan toimeentulotukeen arviolta 57 miljoonan säästöt, josta noin puolet kuntatalouteen. Muutos todennäköisesti kuitenkin lisäisi hyvinvointialueiden hoitaman täydentävän toimeentulotuen hakijamääriä ja kustannuksia. Tämän vaikutuksen arviointi on hyvin epävarmaa, mutta kuluja ja työmäärää voi myös tässä vaihtoehdossa siirtyä hyvinvointialueille merkittävässä määrin.

Muita vaikutuksia:

- paine kustannusten nousuun hyvinvointialueiden täydentävään toimeentulotukeen, sekä hallinnollisiin kustannuksiin
- toimeentulotuen saajien vuokranmaksuvaikeuksien, häätöjen ja vuokravelkojen lisääntyminen. Häätöjen lisääntyminen aiheuttaisi tilapäismajoitustarpeen ja muiden sosiaalihuollon interventioiden tarpeen kasvua hyvinvointialueille.

- uudistus kohdistuisi hyvin epätasa-arvoisesti eri puolilla Suomea asuviin vähävaraisiin kansalaisiin, mikä mm. oli yksi syy, miksi omavastuu aikanaan poistettiin.
- Asiakkaan asumismenojen kohtuullistaminen kuntakohtaiseen määrään sekä sen jälkeen tehtävä omavastuuosuuden vähentäminen summasta olisi päällekkäinen asiakkaan asumismenojen alentamiseen suuntaava kannustin, joka vaikeuttaisi tukipäätöksen ymmärrystä
- henkilöstöresurssien lisäämisen tarvetta muodostuisi sekä hyvinvointialueille että Kelaan, jossa asiakkaiden vuokranmaksun seuranta muuttuisi entistä työläämmäksi ja muuttokehotuksia jouduttaisiin antamaan useammin

Muutos ei olisi luotettavasti perusteltavissa sillä, että asiakkaat näin motivoituisivat hankkimaan edullisemman asunnon – siihen heitä ohjaa jo nykyisin voimassa oleva lainsäädäntö. Muutos olisi käytännössä toimeentulotuen tason alentaminen.